

A Magyar Királyi Honvéd Lovasság karhatalmi célú alkalmazása a dualizmus korában

A kiegyezés eredményeként létrejött Osztrák-Magyar Monarchia fegyveres erejének részét alkotó, 1868-ban felállított Magyar Királyi Honvédség rendeltetéséhez a belső rend fenntartása is hozzátartozott, ezért ha a szükség úgy kívánta karhatalmat kellett kiállítania. A honvéd lovasságot előszeretettel alkalmazták erre a feladatra. Ilyenkor a fegyvernem békeállományú századai egy-egy szakaszt alakítottak és négy ilyen szakaszból szerveztek egy bevethető századot.¹ A haderő alakulatainak karhatalmi célra történő igénybevétele nem csorbította a kivételes hatalomról szóló 1912/LXIII. tc.-ben foglaltakat. Az igénybevételekre ugyanis nem csupán a kivételes hatalom időszakában került sor, illetve a karhatalom végső soron a polgári hatóság felügyelete alá került.²

A fennmaradt iratanyag tanúsága szerint karhatalmi, illetve rendfenntartó bevetésekre rendszeresen sor került.³

Az 1896 októberében kiadott, a Magyarországon a közös hadsereg vagy a honvédség karhatalomként történő igénybevételét szabályozó utasítás szerint, annak célja a közhatóságok támogatása volt valamilyen erőszakos ellenállás leküzdésében. A karhatalom kirendelése a belügyminiszter vagy a horvát-szlavón országos kormány útján történt, aki azt az illető császári és királyi hadtestparancsnokság közbeiktatásával hajtotta végre. Sürgős esetek kivételével az igénybevételre vonatkozó minden megkeresést írásban kellett felterjeszteni. A karhatalmat rendszerint a közös hadsereg adta. A honvédség csak akkor állított ki ilyet, ha helyben vagy a közelben nem, illetőleg csak csekély erővel állt rendelkezésre császári és királyi alakulat. Ilyenkor azt a bel-, és a honvédelmi miniszter vezényelhette ki. Az állomás szolgálati körletében kirendelhetett karhatalmat a közös vagy a honvéd állomásparancsnokság; sürgős esetekben a közigazgatási tisztviselő és rendőr, alapos indoklás mellett a csapat- vagy laktanyaparancsnok, a helyőrségi ügyeletes tiszt és napos tábornok, vagy törzstiszt is rendelhetett ki karhatalmat az állomáshelyen belül, saját felelősségére. A polgári hatóságok csak akkor voltak jogosultak karhatalmat igénybe venni, ha a rendelkezésükre álló fegyveres közbiztonsági közegek a rend fenntartására vagy helyreállítására nem voltak elégségesek.⁴

A karhatalom csak arra volt hivatva, hogy a hivatalos közegeket oltalmazza és rendelkezéseiknek a szükséges nyomatékot adja, de azok hivatalos ügyködésében soha nem volt szabad részt vennie. Rendőri ténykedésre nem voltak alkalmazhatók. A kirendelt csapatokkal csakis a karhatalom parancsnoka rendelkezett. Fegyveres erőszakot csak zavargások és lázongások esetén, a felhatalmazott közigazgatási tisztviselő határozott és indokolt kérelmére lehetett alkalmazni, ha a megelőző felhívások a törvényes állapot helyreállítására eredménytelenek maradtak, valamint akkor, ha a kivezényelt csapatot ténylegesen bántalmazták vagy fegyverrel megtámadták, illetve ha a tömeg ellenséges szándékkal és felfegyverezve vonult az alakulat ellen. Lehetséges volt karhatalom kirendelése képviselőválasztások alkalmával, például a közlekedési útvonalak lezárására, a választási hely biztosítására. A karhatalmi csapatok élelmezéséről és elhelyezéséről a helyi hatóságoknak kellett gondoskodniuk.⁵

Az 1905 december végén kiadott honvédelmi miniszteri rendeletről kiderül, hogy a polgári közigazgatás rendelkezésére bocsátott karhatalmak és segédletek után a civil hatóságoknak a honvédelmi tárca felé külön elszámolás szerint térítést kellett fizetniük. A honvédségi alakulatokat pénzügyőri szolgálatokra, közigazgatási vagy közbiztonsági célokra (pl. vesztégzár, záróvonal fenntartása, foglyok őrkísérete, rablók elleni kiküldetések), a hatóságok által kibocsátott rendelkezések és tilalmak végrehajtására, adóvégrehajtó különítményként, postakíséretül, árvizeknél és más elemi csapásoknál segítségnyújtásra, polgári közigazgatás alá tartozó pénztárak, börtönök és egyéb intézetek őrizetére, valamint egyéb karhatalmi és segédleti célokra lehetett igénybe venni.⁶

Azokban az esetekben, amikor elemi csapásoknál történő segítségnyújtásra vezényeltek ki karhatalmat, parancsnokul egy tisztet jelöltek ki.⁷

A továbbiakban a dualizmus korszakából vett néhány konkrét példával kívánjuk bemutatni ezen bevetések sokféleségét.

1874 július végén a jászberényi honvéd térparancsnokság BORSOS Sándor fegyveres rabló elfogására 15 honvéd lovas kiküldését rendelte el.⁸

1876. március 20-án egy lovasszakaszt rendeltek ki karhatalomként Jászapátiba.⁹

1877 májusában a 3. honvéd lovasezred laktanyáját a Maros árvize elöntötte. Ennek ellenére a katonák közreműködtek a város polgári lakosságának mentésében. 16 honvéd lovas küldöncként ténykedett, illetve 10 huszár karhatalmi szolgálatot látott el.¹⁰

1878. augusztus 4-én a honvédelmi tárca feje a tiszalöki képviselőválasztáshoz a 39. közös gyalogezred egy százada mellé, egy az 5. honvéd lovasezred II. osztályából alakított különítményt is kivezényelt.¹¹

Szabolcs vármegye közönségének kérésére 1878. december 27-én a Tisza áradása miatt, SZENDE Béla honvédelmi miniszter rendeletére, az 5. honvéd lovasezred II. osztálya karhatalmi segédletet állított ki tényleges állományából.¹²

1879. március 5-én a helybeli szolgabíró kérésére a csákovai állomásparancsnokság a Petromány községben zajló bíróválasztáshoz a 3. huszárezred 3. századából, egy 25 huszárból álló különítményt rendelt ki HASLINGER József hadnagy parancsnoksága alatt. A megválasztott bírót a zajongó tömegből kiszabadították. Egy huszárt megdobtak kövel, mire a többiek belelovagoltak a több száz fős kiabáló tömegbe és kardlapozással oszlatták azt szét.¹³

1880 januárjában a budapesti zavargások miatt a kőbányai fegyvergyárat karhatalommal kellett megvédeni, ezért az 1. honvéd lovasezredből 6 huszárt és 1 altisztet irányítottak a helyszínre. A lovasokat csak küldöncszolgálatra vették igénybe.¹⁴

1883. augusztus 10-én és 11-én éjjel Budapesten az utcai zavargások szétoszlátására az 1. honvéd huszárezredbe tartozó 30 lovas járőrözött, de semmilyen ellenállásra nem talált.¹⁵

1883. szeptember 9-én egy lovasszázadot küldtek Pécsről Bükkösdre, amely másnap vissza is tért onnan állomáshelyére, közben nem ütközött ellenállásba, bevetésére nem került sor.¹⁶

1901. augusztus 4-én a szamosújvári honvéd huszárosztályt 105 huszárral Kolozsvárra irányították, az ottani zavargások megfékezésére.¹⁷

1912. május 23-án, az ún. vérvörös csütörtökön, a budapesti 1. honvéd huszárezred a honvéd huszárlaktanyában két lovasszázadot helyezett előzetesen készenlétségbe, egyenként 90 huszárral. Parancsnokuk FRÁTER Jenő őrnagy volt. Az események előrehaladtával a budapesti IV. hadtest parancsnoksága elrendelte bevetésüket.

Az 1. honvéd huszárezred egy százada 1912. május 23-án, illetve 24-én egy 90 fős századdal karhatalomként működött Budapest belvárosában. Csak járőrözést folytattak, rendfenntartó beavatkozásra nem került sor. Egy másik század 23-án a Podmaniczky utca és a Városliget környékén tartotta fenn a rendet, minden incidens nélkül. Egy harmadik század 24-én kisebb összetűzésbe keveredett a Lehel úton és környékén a tömeggel, de erőszakosan nem lépett fel.¹⁸

1913. június 3-án a Szociáldemokrata Párt budapesti felvonulása alkalmával, a budapesti helyőrség többi alakulatához hasonlóan az 1. honvéd huszárezredet a József főherceg lovassági laktanyában készenlétségbe helyezték.¹⁹

A fentebb felsorolt esetekből is érzékelhető, hogy a dualizmus viszonylagosan békésnek nevezhető időszakában milyen sokszor került sor – önállóan vagy más fegyvernemekkel együttműködve – a honvéd lovas alakulatok rendvédelmi alkalmazására.²⁰

Jegyzetek:

¹ BERKÓ István (szerk.): *A Magyar Királyi Honvédség története 1868-1918*. Budapest, 1928, Magyar Királyi Hadtörténelmi Levéltár, 92. p.

² MEZEY Barna: A kivételes Hatalom. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IV. évf. (1994) 5. sz. 4-6. p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Háború, forradalom, trianon” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

³ A dualizmus időszakában nem emeltek áthidalhatatlan akadályokat a külső és a belső védelem megvalósítására létesített testületek igénybe vétele elé a rokon szakterületeken. A fővárosi rendőrség detektív testületét például szükség esetén bevonták az ellenséges hírszerzők elleni akciókba és a haderő csapatait is igénybe vették karhatalmi teendők ellátására. A korabeli gyakorlat – egy-egy feladatot illetően – a testületek alkalmasságát tekintette mérvadónak. A törvényi szabályozás a rendfenntartás jogosultságait nem a rendvédelmi testületekhez, hanem az önkormányzatokhoz, illetve a központi államhatalomhoz telepítette. Törvényt a rend védelmére és nem a rendőrségre alkottak. A rend védelméért felelős állami szervezetek hozhattak létre rendvédelmi testületeket rendvédelmi kötelezettségeik eredményes megvalósítása érdekében. (a szerk.) PARÁDI József: *A Magyar Királyság rendvédelme. 1867-1919. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, IX. évf. (1999) 10. sz. 98-147. p. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre” című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

⁴ Idem: *A dualista Magyarország belügyi szervei. Belügyi Szemle*, XXXIV. évf. (1986) 4. sz. 45-50. p.

⁵ 6.707/1896. sz.HM. kr. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. 1-7. p.

⁶ 10.767/1905. sz.HM. kr. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. 384. p.

⁷ 15.698/1913. sz.HM. kr. Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. 402. p.

⁸ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1874. fp. 1809.

⁹ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1876. fp. 524.-544.

¹⁰ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1877. fp. 1523.-1613.

¹¹ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1878. fp. 2086.

¹² Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1878. eln. 2493.

¹³ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1879. eln.500., 556., 569., 641.

¹⁴ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1880. eln. 104., 199.

¹⁵ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1883. eln. 1245.

¹⁶ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1883. eln. 1444.

¹⁷ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1901. eln. 1466.

¹⁸ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1912. eln. 1599.

¹⁹ Hadtörténelmi Levéltár, Honvéd Főparancsnokság, 1913. eln. 1813.

²⁰ A rendvédelem, a közigazgatás és a véderő kapcsolatát azonban az alkotmányos monarchia demokratikus elveinek megfelelően szabályozták. (a szerk.)

- PARÁDI József: A rendvédelem, közigazgatás és a véderő kapcsolata a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történelmi Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, X. évf. (2000) 12. sz. 79-87. p. A tanulmány korábbi változata 1999. október 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történelmi Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történelmi tudományos konferenciasorozatnak „A közigazgatás, a véderő és a rendvédelem kapcsolatának változásai a polgári magyar állam időszakában” című XII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- Pusztán az a körülmény, hogy a karhatalmi feladatok ellátására hivatott rendvédelmi szervezetek létrehozását az állam vezetése nem érezte szükségesnek, jelzi a társadalmi berendezkedés stabilitását. Ilyen jellegű helyzettel a későbbi idők magyar állama nem dicsekedhet. Az ezredforduló Magyarországon külön rendőri ezred hivatott a karhatalmi teendők ellátására.

- Idem et al.: *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris.